

zgrabila je zakrivljena mehanična naredba denarni komadič, primaknila ga ravno pod njo in nad spodnji modél, v drugem hipu terčila je stopa že z močjo nanj, in ko se je zopet vzdignila, odmaknila je spod nje druga zakrivljena ključica že zgotovljene svitlo-bliščeče dvajsetice, ki so zdajci smukale po ozki špranji izpod vtiskovalnice v nastavljene niške, enako moki v mlinu. Prečudno hitro in natanjčno je delal ta stroj, in nikakor se nismo mogli dovolj nagledati te na videz sicer priproste, vendar pa jako bistroumno sestavljene naredbe in njenega urnega in natanjčnega delovanja. Novoskovane beliče pospravljali so zopet v vreče, in nosili jih v drugo sobo, kjer so jih vsipali na veliko mizo, okrog katere je sedelo mnogo, večji del mladih delalk. Take sile kovanega denarja še nisem svoj živi dan videl skupaj; skoraj da se je miza šibila pod njegovo težo. Opravilo, katerega so te delalke imele, bilo je, da so natanjčno pregledale vsaki komadič posebno in natanjčno. Kateri je bil količkaj preslabo vtisnjen, plenast, ali imel kako drugo pomankljivost, izveržen je bil in odločen za nazaj v topilnico; nemadežni penazi pak so bili šteti in potem vsipali so jih v vrečo. Vse to opravilo veršilo se je tako flegmatično, kakor bi bile deklince odbirale smeti izmed kakega sočivja; vendar pa si nisem mogel kaj, da jim ne bil djal: aj, gospodičine, s kako fletno igračo si kratite čas. Tihi posmeh bil mi je namest odgovora, mislile so si deklince morebit z menoj vred: Denarja je sicer res kúpe, ali kaj hasne vse to nam; — od gledanja pa še ni bil nihče sit! — Odtod peljal nas je voditelj še v eno sobo, kjer nam je razkazoval raznoverstni zlati, sreberni in kupreni denar, tudi serbski drobiž (para) videli smo vmes, ker si ga dajo oni na Dunaji kovati. Na opomin voditelja, da zdaj smo po večjem vse videli, zahvalili smo se mu za njegov trud, in poslovili se. —

Slišal sem še kot otrok praviti, da vsacemu preiščejo žepe, kdor zapusti denarno kovačnico. Mogoče, da se to zgodi z delalci; nas je pustila straža mirno hoditi svoj pot, vendar pa sem si jaz sam pri sebi mislil: Res je kar naš kmet pravi: „Denar je v terdih pestéh.“ —

Nekaj iz naravoslovja.

(Dalje.)

7. Zvok. Ako se deli kakega elastičnega telesa na pr. strune, glasovnih vilic, zvona zamajejo, razširja se gibanje po zraku, ki nas obdaja, kakor valovi v vodi, in kakor pravi zrakovi valovi butajo na naša ušesa, in tako nastaja, kar mi pravimo zvok. Bližej ko je tresujoče telo našemu ušesu, in močnejše ko je tresenje, toliko močnejše je zvok in nasproti. Ako to tresenje vseh delov enega telesa enako dolgo časa traja,

imenuje se ta zvok tudi donenje. Ako pri donenji pazimo na število tresajev v eni sekundi, imenuje se to glas, ako je pa ta zvok iz nepravilnega tresenja, imenujemo ga šumenje.

Ako butajo zrakovi valovi na terde reči, n. pr. na steno, vračajo se v enakem kotu, pod katerim padajo, tako, da se zvok še enkrat sliši, in to se reče odmev. Ako zvok pada od več terdih stvari, tako se sliši večkratni odmev.

Da je zvok močnejši, poslužijo se na ladijah, v stolpih legata, dolge od začetka ozke, potem pa čedalje se razširjajoče cevi. Slušalne cevi, kratke, lijaku podobne cevi, se poslužujejo tisti, ki slabo slišijo, ker njen ozki konec nastavlja pri govorjenji na uho. Dvoje cevi zadržuje, da se zvoneči glasovi ne zgube precej v zraku in pritiskajo z večjo močjo na uho.

Zvok se bolj po času razširja od svetlobe, toraj vidimo pri daljni nevihti blisek poprej, preden slišimo gromenje. Hitrost zvoka v zraku znaša okoli 330 metrov v sekundi. Ako štejemo, koliko sekund je minulo med bliskom in gromenjem, lahko povemo koliko metrov je nevihta proč od nas.

8. **Obstojni deli zraka.** Podnebni zrak, ki nas obdaja, je poglavito sestavljen iz dveh tanjkih (drobnih) plinov, namreč iz $\frac{1}{5}$ kiselca in $\frac{4}{5}$ dušca; to malo, kar še manka, je nekoliko ogljenca, nekoliko vodenca. Kislec je za dihanje neogibljivo potreben, brez njega bi ne mogli živeti ne živali ne ljudje, zato se tudi imenuje ta zrak živni zrak. Kislec sam na sebi ni gorljiv, brez njega pa bi ne moglo ničesa goreti; ker gorenje samo na sebi ni družega, nego hitra zveza kiselca z gorljivim telesom, kjer se razvija luč in močna vročina. Da ogenj huje zanetimo, dovažujemo mu z zrakom prav veliko kiselca n. pr. s pihalnim mehkom. Kislec se zvezuje večkrat s telesi, ne da bi se ogenj prikazoval. Ruja na železu, zeleni volk na bakru, vrenje, gnjenje, trohnjenje nastaja, ako se kislec zvezuje s telesi. Kiselčeve zveze s telesi, po katerih dobivajo kisli okus, imenujejo se kisline. K temu spada na p. ogeljno-kislina, jesihova kislina, citronina kislina, žveplena kislina (hudičevo olje). Kislec se razvija iz zelenih rastlinskih delov pod vplivom solčne svetlobe, in iz te snovi so po nekoliko živali, rastline, kovine, voda in zrak.

Dušec je tak zrak, da v njem ne more živeti ne človek ne žival, niti ogenj ne goreti. Ugasniti bi mogel, ljudje in živali bi se zadušili, zato se imenuje tak zrak dušec, ker zaduši. V zvezi s kiselcem pa zabrani prenapeto razdraženost, katero bi vzročeval kislec, ko bi samo njega serkali. Zveza obojih nam kaže premodro previdnost božjo.

Ogljenec je v črnem in v rujavem premogu, v lesnem oglju, v grafitu. Kedar se zvezuje kislec s to snovijo, nareja se ogeljno-kislina; to se zgodi pri gorenji, gnjenji, sopenji, pri vseh snovih, ki svetijo in

gore; kedar vino ali pivo vre i. t. d. Rastline sopejo čez dan po perji kiselc in sprejemajo v se ogeljno-kislino in vodeno paro; po noči pa je nasprotno. Ako se veliko ogeljno-kislina vsope, se človek zaduši, ako se je malo nasope, nastopi glavobol in omotica. V zaprtih stanicah, kjer prebivamo, ne imejmo posode z živim ogljem; tudi peči se ne smejo popolnoma zapirati, dokler oglje ni ugasnilo. Ker ogeljno-kislino izsopemo, tedaj je treba tam, kjer je veliko ljudi skupaj, okna odpirati vsaki dan, da pride novi živni zrak. Tudi je škodljivo imeti cvetlice močno dišeče po noči v spavnici. Ker je ogeljno-kislina težej, kakor podnebni zrak, vleže se k tlom, na pr. v kletih, kjer vre veliko vina ali piva. Ako ugasne luč, prinešena v take prostore, je to znamenje, da je taki zrak notri. Ogeljno-kislina se v vodi raztopi, in daje prijeten in hladiven okus, ki želodec okreпча. Skoraj vsaka voda ima nekaj ogeljno-kislina. Kjer se vodni vrelci v zemlji srečajo z ogeljno-kislino, veliko nje vse vzamejo in tako nastanejo kisle vode, slatine.

Vodenec. Ta plin ne pospešuje niti sopenja niti navadnega gorenja, ako pa pristopi atmosferični zrak, gorljiv je, in se imenuje gorljivi zrak. Tak zrak nareja se večkrat iz močvirjev in grezi in na pokopališčih, toraj se tudi imenuje močvirski zrak. Vodeno-gaz se rabi za plinovo svečavo, tudi ga rabijo, ker je 14krat ložej od atmosferičnega zraka, da se z njim napolnujejo zrakovi baloni. Vodeno-gaz je tudi vzrok zapeljivih lučic, več, in drugih svetilnih prikazni.

Dopisi in novice.

— XI. seja 15. oktobra. (Konec.) Gosp. poslanec Dežman govori proti narodni stranki. Ko je oporekal dr. Bleiweisovi hvali tirolskih šol, pravi dalje, da kakor kažejo uradno priobčeni izkazi, koliko novakov pri vojaki pisati in brati zna, je v Tirolah se zmirom temno. Nič dosti boljše nij na Kranjskem, seveda če bi se »Novicam« verjelo, potem uže, te kažejo vse v naj lepšem svitu. Da nij peticija deželne šolske konferencije navela nobenih posameznih slučajev, to jo stori mnogo vredno, kajti ona uči nekatere gospode omike, ki se nijso sramovali v neki izjavi kranjsko učitelstvo nečuveno zasramovati. Če se reče, da šolo občine izderžavajo, to nij res; saj je bil dr. Costa sam poročevalec o zakonski osnovi, da bode od slej plačeval učitelje deželni fond; torej bi jih imel tudi imenovati deželni šolski svet. — Če dr. Costa toži o germanizaciji, je v čudnem protislovju s svojimi volilci, ki so namreč v Postojni prosili, da se uvede v tamošnjo šolo nemški jezik. Če je dr. Costa rekel: nas imenujejo »Deutschenfresser«, odgovarjam jaz na to, da je ono rečeno le časnarska fraza. Jaz pa na pisarije nobenega časnika nič ne porajtam. Ampak vse kaj družega je, če se bere v deželnem zboru interpelacija, ki je polna grobih napadov na učitelje, ki jih tako rekoč »vogelfrei« razglaša. Vprašam gospoda, kje je omika? Gospodje one strani tožijo o germanizaciji, ali oni sami narod germanizujejo. Jako čudno je slišati govorjenje dr. Zarnika, ki se toliko jezi, da so učitelji prosili za državno službo; saj je on sam pred kratkim re-